

si bé conservant la vocal postònica del gr. *σικωτόν*.

Com es veu, la forma bàsica del cat., FÉTICU, suposa no sols una metàtesi de les consonants sinó alhora un tancament de la vocal de la terminació àtona *ΛATU* o *ΛACU* en *-i*. Ara bé això ja no ens hauria de preocupar, perquè semblants tancaments eren un fet molt general en llatí vulgar (del qual va tractar M-Lübke, *Introd.*, § 113): MONĀCHUS > MONĪCU, OSTRĀCUM > ASTRĪCU (it. *lāstrico*, *-care*), ll. vg. CASTĪNUS, TRUTĪNA, BALĪNEUM, etc. Em sembla que fou precisament aquest canvi el que tot seguit va desencadenar la tendència a la metàtesi: passant FĪCATU a FĪCITU es donava el cas d'una *c* pronunciada *k* (i no pas *č*) davant *i*, fet insòlit, sense exemple, en aquell moment, en el sistema de la llengua: la metàtesi era el remei d'aquest anomalia, remei benvingut, més que més pel fet que *ΛICU* era una terminació majorísima en llatí vulgar (molt més que *ΛITU*, el qual, majorment, s'estava acabant de sincopar en *-tu* o *-du* pertot).

Ara bé aquell FĪCITU està quasi exactament documentat: en l'antiquíssim glossari Vaticà de la Reina Cristina (tan ple de mots del llatí vulgar, i entre ells molts hispanismes) tenim: «iecur. hepar», el nom clàssic i el grec explicats per *figidus* (CGL III, 602.10) i una mica més amunt hi trobem fent un paper semblant una forma com la bàsica del fr. *foie*, it. *fegato*, explicant un nom del diafragma, *epoti(oti)* per «timpanus ille qui *fecatum* et pulmonem sustinet» (CGL III, 600.48). Combinant les característiques de *figidus* amb les de *fecatum* tenim precisament la base FÉTICU del català i la llengua d'oc. Quant al trasllat de l'accent FĪCĀTUM > FĪCATUM es deu a una pronúncia *sýcotum* de l'hellenisme esmentat, explicable per tal com l'accentuació aguda *σικωτόν* era impossible en llatí. El canvi de *i* en *e* es deuria a influència de la pronúncia *œ* que tingué la *ῥ* grega en la baixa època, com va explicar M-Lübke (*Die Betonung im Gallischen*, p. 49).⁴ Cf. el gc. *boudé* < βούτθρον (amb *é* < *ῥ*) enfront del fr. *beurre* < BÚTYRU.

Aquesta contaminació d'una pronúncia del baix-grec sembla que no convenç el meu distingit collega indoeuropeista de Xicago Eric P. Hamp: aquest amic, pel maig de 1974, em passava una breu nota suggerint «for *fegato*, etc., I would like to have the odd vocalisms reflect an old folk Latin **iēcur*: possible?». El vocalisme romànic *é* s'explicaria, doncs, no pas per contaminació del grec sinó d'una variant arcaica del clàssic *iecur*. Car aquesta *ē* llarga no és la documentada en llatí: *iēcur* té *ē* breu, ben documentada pels poetes en llatí (al qual correspon scr. *yākyt/yaknāh*, lit. *jeknos/jekanas*, pruss. ant. *iagno*, persa *ḡigar*).

Justament demostró més amunt que el cat. i oc. *fetge* presuposen una base FÉTICU, amb *e* oberta, que correspondria a *ē* breu del llatí: la *é* tancada del català oriental i del balear postulen inequívocament una *ē* (mentre que els altres dialectes catalans són indiferents en aquest punt, tant *ē* com *e* hi donen el mateix resultat en aquesta posició) i la rima occitana també postula *ē*.⁵ Hi hauria, doncs, en romànic, í etimològic en unes llengües, *é* en unes altres (fr., it., leonès), i

è en les terceres: cat., oc., i en algun dialecte italià (part de Sicília, sembla). ¿La *è* (= *ē*) d'aquesta forma aportaria encara alguna versemblança a la pensada d'En Hamp?

Per explicar la *é* (= *ē*) suposava aquest que es parlés d'un *iHk^wn-/jeHk^wr-*, apofònicament, «Schwundstufe in weak cases of declension». Ja sé que les teories laringals, i les idees de Benveniste sobre els orígens de la formació dels noms en indoeuropeu, poden donar algun agafador a tot això. Però potser val més atènyer-se al fet ferm de l'existència d'una alternança indoeuropea normal *ē/ō* entre *iēcur* i *iōcinis*, *iōcinoris*, que no encoratja pas a postular un hipotètic **iēcur* en llatí.

¿No creuria l'amic Hamp més prudent, tenint en compte la vacil·lació que ara sabem tripartita *I/E/Ē*, atènyer-se com a més versemblant a l'encreuament provat amb la forma del grec tardà, documentada, *σικωτόν*? Puix que al capdavant, de tota manera, tota la història de la substitució de *iecur* per FĪCATUM i succedanis es basa en la contaminació creixent de *σικωτόν*. No sols la creació de FĪCATUM és deguda a la imitació del grec, sinó també el desplaçament de l'accent FĪCĀTUM > FĪCATUM. Per què no atribuir-li també el «tercer acte» (*I* > *E*) si el grec és el primer actor dels dos primers. Precisament el caràcter doble del timbre *E* (adés obert, adés tancat) està molt en consonància amb la torbació causada pel so estranger de *œ*, que uns sentiren semblant a una *é* tancada i els altres a una *è* oberta.

Fou després del treball fonamental de Gaston Paris (*Miscellanea Ascoli*, 40-64; *Rom.* xxx, 568) que quedà demostrada l'explicació semàntica de l'etimologia FĪCATUM < *σικωτόν*, sobretot en el seu aspecte etnogràfic o ergològic-culinar. S'hi poden afegir, també en aquest aspecte, eloqüents fets en corroboració. Avui se sap que el germ. comú *LIBARŌ (al. *leber*, angl. *liver*, a-al. ant. *lēbra*, esc. ant. *lijr*) i l'armeni *leard*, que en aquestes famílies varen substituir i desbancar l'indoeuropeu *ἰεκ^wρτ*, vénen d'un mot parent del grec *λιπαρός* 'gras', 'greixós', a causa del mateix costum d'engreixar el fetge dels animals que hom es menja (E. Zupitza, *Die germanischen Gutturale*, 12ss.).

Igual costum seguí practicant-se en època romànica. Nebrija (1492) definia el ll. *ficatum* com a «higado de pato cebado con higos»: és a dir el «foie gras» dels francesos. Hi ha un cast. antiq. *bigaja* que era pròpiament «higado, especialment el de las aves y animales pequeños», derivat evidentment del cast. *higo*, però que el salmantí Lucas Fernández (c. 1510, p. 64) va usar per denominar el fetge de l'home: la història semàntica del mot es va repetir, doncs, ací totalment.

En fi aquí escau d'afegir a la nostra documentació un mot nostre d'origen mossàrab, que fins ara ningú no havia recollit i que vaig recollir de viva veu a Gandia el 1963: el **figatell* típic d'aquicixa comarca, que em descriviren com «espècie d'embotidet de forma esfèrica, i de la grandària d'una mandonguilla un poc grossa, que se serveix calenta, fet amb una bosseta de budell (o un tros de bufeta) en la qual s'han embotit